

УДК 070:[78:061.2](477)

МУЗИЧНА ПЕРІОДИКА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ М. Д. ЛЕОНТОВИЧА: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

Ірина Шеремета

Статтю присвячено основному музичному виданню доби Українського відродження 1920-х років – журналу «Музика», а також «Українській музичній газеті», що виходила в Києві 1926 року. На основі архівних документів Всеукраїнського музичного товариства імені М. Д. Леонтовича реконструйовано історію створення й видання часописів, різнобічну діяльність редакції, стисло охарактеризовано тематику публікацій та їхнє значення в розвитку тогочасної музичної культури.

Ключові слова: Всеукраїнське музичне товариство імені М. Д. Леонтовича, музична періодика, журнал «Музика», «Українська музична газета», українська музична культура.

Статья посвящена основному музыкальному изданию периода Украинского возрождения 1920-х годов – журналу «Музыка», а также «Украинской музыкальной газете», издаваемой в Киеве в 1926 году. На основе архивных документов Всеукраинского музыкального общества имени Н. Д. Леонтовича реконструирована история изданий, разнообразная деятельность редакции, дана короткая характеристика тематики публикаций и их значения в развитии музыкальной культуры того времени.

Ключевые слова: Всеукраинское музыкальное общество имени Н. Д. Леонтовича, музыкальная периодика, журнал «Музыка», «Украинская музыкальная газета», украинская музыкальная культура.

The article is dedicated to the *Muzyka (Music)* magazine as the periodical of the Ukrainian Revival of the 1920s epoch and to *Ukrayinska Muzychna Hazeta (Ukrainian Musical Newspaper)*, published in Kyiv in 1926. Basing on the archival documents of Mykola Leontovych All-Ukrainian Musical Society the history of the periodicals creation and publication, the versatile activities of the editorial board are reconstructed, the published works thematics and their significance in the development of that time musical culture are described concisely.

Keywords: Mykola Leontovych All-Ukrainian Musical Society, musical periodicals, *Muzyka* magazine, *Ukrayinska Muzychna Hazeta*, Ukrainian musical culture.

Період з 1918 по 1929 роки був одним із найпродуктивніших в історії української культури. Короткочасне відродження державності разом з ін'єкцією українізації, стало поштовхом до інтенсивного розвитку національного мистецтва й літератури та культурної самосвідомості українців загалом. У царині музичного мистецтва знаковим явищем став фаховий журнал «Музика», що виходив у Києві впродовж 1923–1925 років та в 1927 році, – вершинний музично-періодичний часопис першої третини ХХ ст.¹ Журнал видавало Всеукраїнське музичне товариство імені М. Д. Леонтовича (далі – ВМТЛ) – унікальне за своїм складом об'єднання української інтелігенції, імпульсом до утворення якого було вбивство композитора світового рівня Миколи Дмитровича Леонтовича. Діяльність Комітету пам'яті М. Леонтовича (так початково називали Товариство) (далі – КПЛ) швидко охопила всі галузі музичної культури і спричинила їх активізацію та інтенсивний розвиток.

Одним із пріоритетів у роботі КПЛ була видавнича справа. Для цього у квітні

1921 року утворили Видавничу² комісію, до складу якої ввійшли М. Бурачек, С. Васильченко, М. Вериківський, В. Дурдуківський, М. Качеровський, К. Квітка, Ю. Михайлів, О. Харченко і Г. Яструбецький [2, № 8, арк. 4, 17]. Спершу завдання Комісії полягало в популяризації друкованим словом постаті і творчості М. Леонтовича [2, № 37], а згодом долучилося видання нот, науково-методичної літератури, рекламно-інформаційних матеріалів і, урешті-решт, журналу «Музика». Розвиткові видавничої справи сприяла також урядова постанова доби НЕПу «Про приватні видавництва», прийнята в жовтні 1921 року, – дозвіл на діяльність приватних видавництв, що вже впродовж найближчих двох років уможливив значне зростання кількості українських періодичних видань.

Появі музичного часопису передувала тривала підготовча робота. На жаль, архівні документи не дають змоги вповні відтворити хід тих подій щодо початкового періоду існування Товариства. Із протоколів відомо, що за підготовку майбутнього журналу відповідало кілька осіб – так звана

ІСТОРИЯ

«п'ятёрка», можливо, ті, хто згодом став осердям редакції часопису: М. Грінченко, М. Качеровський, П. Козицький, Ю. Михайлів та О. Чапківський. У листопаді – грудні 1921 року з'явився орієнтовний план музичного журналу [2, № 3–7, арк. 4]. У січні наступного року було затверджено назву майбутнього щомісячника, зібрано багато рукописів і матеріалів для друку та запрошено до співпраці «найкращі сили» [2, № 3–7, арк. 4–6]. Тоді ж Товариство одержало від Всевидаву дозвіл на видання журналу, а в лютому зареєструвало «Музику» в Київському Крайвидаві [2, № 1525, арк. 2–3]. Робота над програмою часопису тривала впродовж квітня – травня [2, № 3–7, арк. 1]. 2 червня на Загальних Зборах ВМТЛ заслухали й затвердили доповідь М. Качеровського про видавничу діяльність Товариства, у якій було окреслено його стратегію і програму майбутнього журналу [2, № 278, арк. 1; 2, № 308, арк. 2]. Питання, пов'язані з виданням «Музики», обговорювали 29 червня, 17 і 30 липня 1922 року та 28 лютого і 14 квітня 1923 року [2, № 308, арк. 8–10, 2, № 303–307, 12, арк. 118].

Згідно з архівними документами упродовж 1922 року були опрацьовані програма й наповнення журналу, натомість його друку перешкоджав постійний брак коштів. Нарешті, «одержавши у лютому [1923 року. – І. Ш.] грудневу субсидію 2500 карб., Товариство вирішило перевести в життя давнішу свою думку про місячник «Музика». Кредитуючись в друкарні та у авторів, припинивши всякі виплати, Товариство видало 12 квітня перше число «Музики»» [6, с. 40]. Однак державна субвенція виявилася нерегулярною, надходила «в дуже обезціненій валюті» [12, № 303–307, арк. 4] і не покривала всіх необхідних видатків редакції.

Перше число журналу містило програмне звернення до читачів. У ньому по-авангардному було окреслено передумови появи видання, тематичне коло зацікавлень нового часопису та його мету й завдання:

«Повстав день. День боротьби за велику перебудову життя. Руйнується старе. Нові

художні цінності куються. Утворюється майбутнього культура. Перед мистецтвом, як перед одним із проявів людського творчого духу, відкрились незнані далі, обрії нечувані. Перед мистецтвом сила нових проблем. <...> «Музика», як журнал спеціальний, переважаюче місце даватиме тим проблемам, які торкаються тонального мистецтва. <...> Внести ясність в сучасну ідеологічну плутанину артистичного життя – це найперше. Далі, накреслити принципи й шляхи в сфері науково-теоретичного студіювання, утворити в товщі мас нову естраду музичну, лабораторію нову. Піднести музичний рівень нашого громадянства, виховати у нього смак і почуття музичної краси, виплекати свідомокритичне відношення до творів музики. А разом з цим рішуча боротьба з тим безпросвітним дилетантизмом, що міцними путами сковує поступ мистецтва; боротьба з несерйозним аматорством та хатнім патріотизмом – ось наші найближчі завдання» [5, с. 5].

Передова стаття відобразила великі надії, які пов'язували з новим часописом його творці. Окрім конкретики розроблених завдань, бачення місії «Музики» позначено ще й романтичним світовідчуттям. Про це, а також про особливу роль журналу для ВМТЛ свідчило й редакційне звернення до В. Пухальського:

«Вельмешановний Володимире Вячеславовичу. Музичне товариство імени Леонтовича схиляє радісно своє чоло перед ВАМИ, патріархом музичної освіти і просить ВАС прийняти на знак глибокої пошани і поваги примірник першого числа щомісячника «Музика», овіяної мріями, зогрітої любов'ю» [2, № 1584, арк. 1].

Вихід першого числа журналу символічно збігся з XII з'їздом РКП(б), на якому було прийнято далекоглядну стратегію «коренізації» більшовиків у національних регіонах Радянського Союзу, що в українських умовах реалізувалася за допомогою тимчасового тактичного проекту під маскуючою назвою «українізація». Українська мистецька еліта щиро сприйняла таку ініціативу, ринувши творити високовартісну національну культуру (часто в жалюгідних матеріально-технічних умовах). Коли ж невдовзі влада

почала пресинг активних діячів українізації, творці часопису були змушені виправдовуватися за своє захоплення «нечуваними далями й обр'ями» та відсутність «єдино-правильної» ідеологічної позиції. Відтак початковий період життя часопису – з № 1 за 1923 рік по № 4–6 за 1924-й – Ю. Масютин і П. Козицький (на той час був редактором, а секретарями – почергово М. Грінченко і Ю. Меженко) згодом назвали періодом «шукань»³, а сам журнал – «академічним» [4] і «аполітичним» [8, с. 5].

Визначення «академічний» відповідало дійсності. Журнал «Музика» став центром музикознавчих студій, відобразивши інтенсивний розвиток усієї музичної науки: естетики, психології, соціології, музичної фольклористики, історичного музикознавства, теорії музики, комплексу допоміжних музично-історичних дисциплін. Часопис виявив широкий спектр поглядів на музичне мистецтво, адже в ньому друкувалися відомі вчені, багато з яких уособлювали певну ділянку тогочасної науки. Бібліографічний відділ журналу систематично документував поточні книжковий і нотний репертуари. Наприкінці 1923 року у виданні з'явилися ще й науково-методичні розробки, орієнтовані на численних читачів-педагогів. Галузь музичної критики в перший рік видання часопису була представлена невеликими інформаційними жанрами (хронікальними повідомленнями, замітками) та поодинокими прикладами публіцистичних – есе, нарисами-замальовками.

«Аполітичним» часопис був лише частково. Публікації марксистів Б. Манжоса й Г. Когана свідчили про тимчасовий демократичний плюралізм думок, а патріотично налаштована редакція здійснювала україноцентричну інформаційну політику (хоча її і не декларували в програмній передовій статті «Музики»). Наприклад, повідомлення про музичне життя з-поза меж України неодноразово супроводжувалися відповідними акцентами:

«У березні ц. р. мистецькі установи Москви одсвяткували 25-ліття артистичної діяльності славетного Л. В. Собінова. Варт тут зазначити, що

свою артистичну кар'єру Л. В. розпочав з партії Петра в “Наталці Полтавці” в трупі Садовського» [5, с. 27].

«Мовне питання» було ще одним маркером україноцентричності редакції (і Товариства загалом), що відображено в редакційному листуванні. Зокрема, дописувач П. Рибакотримав непохитну відповідь щодо своїх музичних творів:

«Надсилаючи Вам Ваш збірник (12 пісень) “Скок-поскок” зазначаємо: збірник Ваш розраховано на російські школи, і він багато втратить, як що перекласти його на українську мову. Поскільки ж наше видавництво в першу чергу має задовольняти потреби української школи, названий збірник не може бути використано Видавництвом Музичного Товариства імені Леонтовича» [2, № 649, арк. 79].

Подібного листа отримала й московська співачка українського походження М. Дейша-Сіоніцька:

«Дуже просимо вибачити, що довго не відповідали на Вашого листа. Справа в тім, що 1) ми друкуватимемо лише українською мовою [тут і далі підкреслення згідно з оригіналом. – *І. Ш.*] на сторінках нашого часопису. <...> Якщо Ви досі не знайшли видавця, просимо надіслати нам Вашу статтю, ми її надрукуємо укр. мовою, але нічого не матимемо проти того, щоб її друкувалосядесь іншою мовою» [2, № 1596, арк. 18].

Стилістика цього листа, як і багатьох публікацій «Музики», свідчить, що авторський колектив часопису послуговувався елементами українського правопису, який пізніше було названо «харківським», або «скрипниківкою». Усі схвалені до друку російськомовні тексти українською перекладали працівники редакції Ю. Масютин, О. Чапківський та ін.

У 1923 році окремі числа «Музики» присвячено передчасно загиблим композиторам М. Леонтовичу, К. Стеценку та Я. Степовому. Один із текстів зазнав жорсткої політичної цензури: ідеться про надруковану в першому числі журналу незакінчену статтю О. Чапківського з промовистою назвою «Микола Леонтович. Життя. – Творчість. – Смерть». Ця (обірвана) публікація, поряд зі знищенням

ІСТОРИЯ

офіційного звіту відрядженого до Тульчина Г. Яструбецького і згортанням детальних планів Товариства щодо видання збірки статей і брошури про життя і творчість М. Леонтовича [2, № 3–7, арк. 2], – чергове свідчення засекречення обставин загибелі видатного композитора.

Частина тиражу першого числа журналу містила вклеєний аркуш з надрукованим у типографії ім'ям адресата ⁴ того чи того примірника часопису, що стало елементом адресної промоції в просуванні «Музики» на ринку українських періодичних видань. Загалом маркетингова стратегія редакції була орієнтована на охоплення читачів Радянської України (журнал отримувала мережа губполітосвіт, агітпропів губкомів, Інститутів народної освіти і педкурсів, різноманітних хорових колективів та інших організацій і значна кількість фізичних осіб), республік тодішнього Радянського Союзу (здебільшого РРФСР, де «Музику» отримували провідні музикознавці – Б. Асаф'єв, В. Беляєв, Є. Браудо, С. Гінзбург, М. Іванов-Борецький, В. Протопопов; головні наукові й освітні інституції – Державний інститут музичної науки, Московська консерваторія, низка мистецьких періодичних видань) і закордону. В Австрії, Англії, Італії, Канаді, Китаї, Німеччині, Польщі, США, Франції, Чехословаччині «Музику» отримувало майже тридцять музичних часописів, кілька мистецьких організацій на чолі з Інтернаціональним музичним товариством і окремі приватні особи. У Галичині журнал передплачували В. Барвінський, Ф. Колесса, С. Людкевич.

Поширення «Музики» за межами України було важливим видавничим наміром редакції, підтвердженим умовами передплати журналу. Вона велася паралельно в карбованцях (для внутрішніх потреб країни) і доларах (для закордонних передплатників – за курсом 1:1). (Однак наявність іноземних читачів не сприяла фінансовій стабільності «Музики», на відміну від, наприклад, журналу «Червоний шлях», що завдяки їм мав на своєму рахунку майже 8 тис. доларів [11, арк. 40]). Право на тридцятивідсоткову передплатну знижку мали співробітники «Музики», члени ВМТЛ

і музикори. Окремі категорії читачів отримували журнал безкоштовно – «для ознайомлення» журнал надсилали в Політбюро ЦК РКП(б), Відділ друку ЦК КП(б)У, представництво УСРР у Москві. Наклад часопису поступово збільшився до півтори тисячі примірників.

Вартість «Музики» зросла із 40 коп. у 1923 році до 95 коп. у 1927-му, проте кошти від реалізації часопису не покривали витрат, пов'язаних з його підготовкою і друком. Усупереч складній економічній ситуації, ВМТЛ намагалося утримувати свої видання в дешевій цінній категорії та удоступнити журнал якнайширшому колу читачів, одним із засобів чого стало залучення комерційних матеріалів:

«Починаючи з Ч. 3. місячник “Музика” міститиме оголошення і об'яви державних та кооперативних установ. Бажання Редакції витримати бодай перший рік без уміщення грошових об'яв розбилося о фінансові труднощі видання» [2, № 559, арк. 3].

Через хронічне безгрошів'я редакція неодноразово зверталася до різних інституцій та фізичних осіб із проханнями про допомогу – як фінансову [16; 17; 18; 19], так і натуральну ⁵. Проте ці заходи не сприяли стабільності й регулярності видання «Музики». Перші серйозні труднощі далися взнаки вже в травні 1923 року, унаслідок чого Товариство змогло випустити лише всередині літа [2, № 1563, арк. 1] третє, потроєне, число журналу (№ 3–5). Набір (у кредит) першого числа за 1924 рік розпочали аж наприкінці березня, а його розповсюдження – на початку літа. Останнє число «Музики» за 1925 рік з'явилося у квітні 1926-го. Навіть на початку 1929 року Всеукраїнське товариство революційних музик (реформоване ВМТЛ) мало борг (326 карб. 51 коп.) перед ДВУ за видання «Музики», яка на той час уже понад рік не існувала, за що йому загрожував судовий позов [2, № 1525, арк. 16].

Незважаючи на труднощі, редакція додержувалася вимог культури друкованого видання, прагнучи єдності змістового й мистецького компонентів журналу. Автор художнього оформлення часопису – маляр-сим-

воліст, перший голова ВМТЛ Ю. Михайлів – продовжив традиції українських митців початку ХХ ст. (В. Кричевського, М. Бойчука, особливо Г. Нарбута), які витворили оригінальний стиль книжкової графіки, синтезувавши в одному образі художнє слово, мистецьке зображення та сумарний поліграфічний ефект. В обкладинці «Музики» засобами графічного мистецтва було відтворено дух і зміст часопису й окреслено місце національної ідеї в його концепції. У цій композиції, як і в інших тогочасних ⁶ роботах Ю. Михайліва, панував продуманий лаконізм і строго вирішена традиція українського народного мистецтва. До стилізованих квітів і рослин згодом було додано виноградне гроно та елементи нотних знаків, що символізували змістове наповнення видання. Орнаментальність обкладинки журналу апелювала до «барокової доби» Г. Нарбута. Дизайн окремих елементів перших чисел (наприклад, виконане в дусі кубізму трикутне оформлення змісту журналу) свідчив про співзвучні часові мистецькі пошуки творців журналу.

Невдовзі увиразнилися дві рівнобіжні дійсності: пропагандистська партійна українізація, що переслідувала цілком конкретну прагматичну мету, і бурхливий національно-культурний розвиток, ініційований українською інтелігенцією. Усвідомивши небезпеку втрати контролю над породженим процесом, що могло призвести до неприйнятних наслідків, партконтроль взявся за посилену централізацію управління – цього вимагав і взятий курс на форсовану індустріалізацію та насильницьку колективізацію країни, а також за очищення радянської культури від «соціально чужих елементів».

Критико-публіцистична галузь музикознавства завжди відігравала роль своєрідного барометра – саме вона найпершою реагувала на нові суспільно-політичні виклики. У випадку з «Музикою» компартія не могла оминати ще й істотний пропагандистський потенціал єдиного українського музично-періодичного часопису зі сформованим авторським колективом, видавничою базою і великим колом передплатників. Усе це спонукало редакцію підготуватися до можливих змін у видан-

ні. Чи не у відповідь на кілька системних постанов ВУЦВК («Про радянське будівництво», «Про сільське господарство», «Про споживчу кооперацію» тощо), які були прийняті в Харкові 17 квітня 1924 року, Президія ВМТЛ 29 квітня розглянула можливість якісної переорієнтації журналу, однак «подачу меморандуму про “Музику”» вирішила визнати передчасною [2, № 273, арк. 53].

8 травня 1924 року в Харкові відбулося об'єднане засідання Колегії Відділу мистецтв ГоловПП ⁷ і вищих репертуарної та музичної рад. На ньому зі звітом про роботу ВМТЛ виступив секретар О. Чапківський, отримавши у відповідь настанову «представити производственный план на ближайшую четверть года. При намечении работ учесть конкретные потребности переживаемого момента, состояние украинской муз[ыкальной] культуры и потребности общественно-политического характера, а также необходимость установления более тесной связи с пролетарскими рабочими и крестьянскими массовыми организациями» [2, № 315, арк. 1–2].

Неминучість ідеологічного диктату спонукала несхильного до компромісів О. Чапківського відмовитися від обіймання будь-яких керівних посад у Товаристві, а згодом він вимушено вийшов із ВМТЛ.

З офіційним проголошенням декларації «Жовтень – в музику» у вересні 1924 року Товариство остаточно прийняло новий ідеологічний курс. Згідно з новими зобов'язаннями було переобрано Президію, змінено Статут і завдання, переглянуто персональний склад ВМТЛ. Музичний часопис з № 7–9 увійшов у новий, «жовтневий», період свого існування. Радикальність повороту, що відбувся в житті видання, відображено в постанові Президії Товариства від 1 жовтня 1924 року: «Назву та обгортку “Музики” визнано необхідним змінити в зв'язку з іншим напрямком та змістом місячника» [2, № 274, арк. 4]. Проте втілення в життя цього наміру було відкладено на кілька років – до появи часопису «Музика – масам».

Відповідальним за зміни виявився П. Козицький. Саме його особисто, а не

ІСТОРИЯ

колективну колегію, як зазвичай подавала «Музика», було заявлено редактором першого числа оновленого журналу (через чотири роки він видав книжку, в якій узагальнив свій передовий досвід «борця ідеологічного фронту» [3]). 15 листопада 1924 року секретарем часопису «під наглядом т. Козицького» став Ю. Масютин [2, № 58, арк. 85; 2, № 274, арк. 8], а в грудні редактором було призначено М. Грінченка. Це пов'язано з переїздом П. Козицького на керівну роботу до нової столиці – Харкова. Там він залишився уповноваженим Товариства й журналу [2, № 274, арк. 15], а восени 1925 року навіть вимагав, щоб окремі відділи «Музики» доручили редагувати Харківській філії (себто йому), однак у Києві цю справу дипломатично відклали до проведення майбутнього пленуму ВМТЛ [2, № 275, арк. 47].

У «жовтневому» числі журналу домінуючий раніше науково-теоретичний відділ значно зменшився й поступився місцем новим: «Музичне знання – масам» і «Музичне життя трудящих мас». «Мы пытаемся сделать “Музику” “организатором”, организатором масс, их работы, быта, их муз[ыкального] сознания», – писав у листі до С. Гінзбурга Ю. Масютин [2, № 1595, арк. 15–16]. У руслі загальнодержавної програми з ліквідації неписьменності (яку компартія розглядала як одну з обов'язкових передумов соціалістичного будівництва) було розгорнуто роботу з підвищення музичної грамотності «низових музпрацівників». Початково це відобразилося в елементарних текстах на кшталт «12 заповітів хористові» чи «10 заповітів диригентові», а згодом було замінено «соліднішими» публікаціями.

У журналі з'явилася значна кількість критико-публіцистичних матеріалів, що звертали увагу на найпроблемніші ділянки музичної культури, безпосередньо впливаючи на розвиток виконавства, музичної освіти, композиторської творчості. Посилений зв'язок з периферією відобразився в появі кореспонденцій, що порушив структурну стрункність часопису, тому невдовзі редакція ввела панорамні тематичні огляди музичного життя. Певний час у

виданні побутувала характерна риторика (гасла-заклики), що надавала йому рис «бойового музичного листка». З'явилися тексти дискусійного й полемічного спрямування, у яких подекуди проступав уїдликий викривальний характер. Водночас, коментуючи в 1925 році відому літературну дискусію, «Музика» вчинила неупереджено й підтримала М. Хвильового. Невідомо, чи стала б можливою така позиція через рік [7, с. 236–239].

На зразок роб- і сількорів музичний часопис ініціював потужний музкорівський рух. Початково музкори допомагали в збиранні інформації про музичне життя країни. Згодом їм доручили активнішу музично-громадську працю на місцях – піднімати рівень мистецької грамотності серед населення, виявляти музичні потреби трударів, інформувати суспільство про музичне життя периферії тощо.

Музичні кореспонденти утворили своєрідну творчу спілку – Об'єднання Музкорів. 1 лютого 1925 року відбулися перші організаційні збори Об'єднання. На них обрали керівний орган музкорівського руху – так зване тимчасове Бюро Музкорів, головою якого став Г. Корбут, а секретарем – А. Павлюк. Постійне Бюро Музкорів було обрано 22 березня 1925 року. До нього ввійшли Г. Корбут (голова), А. Павлюк (заступник голови), Є. Смолінська (секретарка), М. Гончаренко, Дурицький, М. Калинович, Прищепа (як члени). Представником редакції «Музики», який курував роботу Об'єднання Музкорів, став секретар журналу Ю. Масютин. Він підготував розгорнутий інструктивний матеріал – «Музкор і його обов'язки (про що писати і як писати до “Музики”)), що всебічно регламентував діяльність музичного кореспондента [2, № 1559, арк. 16–17]. До Об'єднання могли входити всі охочі музкори, котрі були представниками масових музичних організацій і регулярно дописували до періодичних видань. Для підвищення їхнього фахового рівня заснували «Бібліотечку музкора» та запровадили вивчення теорії музики й основ журналістської діяльності.

На 1925–1926 роки планувалося утворення музкорівських осередків при філіях

ІРИНА ШЕРЕМЕТА. МУЗИЧНА ПЕРІОДИКА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ТОВАРИСТВА...

Товариства [2, № 1618, арк. 10]. Для ефективного прилучення широкого загалу до музичного руху було започатковано три допоміжні медіа-проекти: «живу газету», «мандрівну живу газету» і «стінну газету». Монотематична «Жива газета» висвітлювала актуальні явища тогочасного музичного життя (в інших галузях функціонували подібні медіапроекти – «жива економічна газета», «жива медична газета», «жива газета “Гарту”»). Для участі в ній запрошували кваліфікованих музикознавців – А. Бабія, Г. Верьовку, М. Грінченка, К. Квітку, Л. Хереско та ін. «Видавали» її у вигляді творчих вечорів, що відбувалися в приміщенні Товариства. На них запрошували представників політичних і культурно-мистецьких організацій, громадськість. Анонси цих зібрань систематично друкувала газета «Пролетарська правда». Відбулося кілька таких зустрічей, присвячених виставці «7 років музичної культури на Україні», питанням музичної роботи в робітничих клубах, музвихованню в трудових школах тощо.

Завданням «мандрівної живої газети» була агітація населення за утворення музкорівських осередків і музичних об'єднань на місцях. Для цього розробили стратегію якнайдієвішого впливу на публіку, що проявилася у таких трьох основних формах роботи, як літературні читання, театралізовані інсценізації та концертні виступи, які супроводжувалися відповідними ідеологічними закличками.

До редакції «стінної газети» ввійшли представники Бюро Музкорів, Бюро Диригентів і Бюро Музичних Педагогів. Відділ бібліографії вів М. Грінченко, хроніки – Ю. Масютин. Для роботи над газетою запрошували музичних діячів з периферії. Відомо, що перше число дістало назву «Музкор», було надруковано тиражем 150 екземплярів і розіслано читачам із провінції.

Згадані медіапроекти прискіпливо контролювала губполітосвіта. Інститут музкорів виявив суттєвий посередницький потенціал між владою і суспільством у музичній ділянці. Він став одним із засобів втягнення широкого загалу в орбіту комуністичної

ідеології, що сприяло централізації й монополізації всіх сфер суспільного життя молоді радянської країни.

Після хлібозаготівельної кризи 1924–1925 років, що позначилася на багатьох сферах суспільного життя УСРР, укотре погіршилося фінансове становище ВМТЛ. Для подолання перманентної збитковості «Музики»⁸, її редактор М. Грінченко 13 листопада 1925 року запропонував Президії Товариства стратегію диверсифікації – перехід до видання наукового тримісячника й популярної газети⁹, яка допомагала б журналу матеріально:

«Слухали: <...> 3. Доповідь т. М. Грінченка про реорганізацію місячника “Музика”: річний дефіцит по виданню місячника в теперішньому його вигляді з додатками, становить близько 3600 крб.; цього дефіциту позбутися можна перейшовши до видання науково-популярного трьохмісячника на 4 аркуши й масового двохтижневика на 1/2 аркуша; двохтижневик, будучи масовим поширеним виданням, зможе окупити й видання трьохмісячника в такій мірі, що дефіцит зменшено буде на 700–1000 крб., передплату на трьохмісячник можна встановити 4 крб. на рік; на двохтижневик – 2 крб. 50 коп. <...> Ухвалили: <...> 3. Принципово погодившись на перехід до видавання двох видань, запропонувати т. Грінченкові до наступного засідання Правління подати докладного програма та план організації обидвох видань» [2, № 275, арк. 51].

8 грудня 1925 року було затверджено структуру видання, згідно з якою нова газета ввібрала апробовані «Музикою» складники й рубрики: передовицю на актуальну тему поточного музичного життя, науково-популярну й методологічну статтю, матеріал із царини музичного лікнепу, дописи, хроніку, бібліографію і поштову скриньку [2, № 275, арк. 54].

Півтора місяця видання критико-публіцистичного двотижневика не принесли бажаного фінансового успіху, а «голодний» (через зменшення державної субсидії) кошторис Товариства «тріщав по всіх швах». 15 лютого 1926 року Президія доручила Ю. Масютину, О. Раїнському і Г. Тарану підшукати засоби для видання га-

ІСТОРІЯ

зети шляхом залучення рекламних оголошень [2, № 276, арк. 6]. Водночас редакція продовжувала самовіддану працю: 18 лютого було ухвалено збільшити в 1926 році обсяг тримісячника «Музика» до шести аркушів [2, № 276, арк. 7] і готувати до друку черговий випуск «Української музичної газети». Проте матеріальне становище не покращувалося, а борги в друкарнях зростали. Відтак 1 березня голова Товариства М. Вериківський запропонував на певний час припинити видання газети, а технічних працівників перевести на інші роботи [2, № 276, арк. 9].

Щораз глибша фінансова криза розглядалася на Загальних Зборах членів ВМТЛ, що відбулися в Києві 11 квітня 1926 року. Безвихідь становища відчутна навіть у скупій мові протоколів:

«Останнє число “Музики” за минулий рік випущене лише в квітні міс[яці] цього року. Видання “Муз. Газети” припинено на бму числі. На далі коштів на видання Зхмісячника “Музика” немає. Про видання нот нічого й думати. <...> Ухвалили: <...> 3. Винайти засоби до видання «Музики» та нотної літератури, без яких не можна мислити серйозного керівництва музичним життям периферії. <...> 5. Розіслати на периферію “Музичну Газету” з пропозицією реалізувати її за всяку ціну й кошти повернути Правлінню Т[оварист]ва» [2, № 281, арк. 6].

Наступного дня Президія Товариства вирішила «видавати Музику як не періодичний часопис по змозі» [2, № 276, арк. 11].

Економічно скрутний 1926 рік став ще й початком кінця українізації. 26 квітня Й. Сталін написав листа до Л. Кагановича, у якому розкритикував проукраїнські позиції М. Хвильового й О. Шумського, що стало поштовхом до розгортання кампанії проти «націонал-ухильництва» [10, с. 149–154]. Червневий пленум ЦК КП(б)У організовано визнав, що партійне керівництво не керує ситуацією в галузі національного будівництва, а українізація досягла небажаних результатів. О. Шумського було усунуто з посади головного редактора «Червоного шляху», а М. Хвильовий, разом із двома іншими членами ВАПЛІТЕ – О. Досвітнім і

М. Яловим, написав до газети «Вісті ВУЦВК» першого покаянного листа. Урешті, від листопада 1926-го секретарем ЦК КП(б)У став П. Постишев – майбутній «головнокомандувач голоду» 1932–1933 років...

Наприкінці 1926 року збільшилося державне фінансування Товариства, з чого радів І. Ницай на Загальних Зборах 12 грудня: «Нарешті ми маємо змогу вже випустити журнал і незабаром, очевидно, він вийде» [2, № 281, арк. 9]. Упродовж жовтня 1926-го – лютого 1927 років науковий відділ ВМТЛ поновив видання часопису [1, арк. 15]. Останній річник дещо нагадував «Музику» пошукового періоду: до нього повернулася структурна чіткість, зростає кількість наукових публікацій, особливо в останньому («лисенківському») номері, а в репортажі з Міжнародної музичної виставки, що відбулася у Франкфурті-на-Майні, П. Козицький обурено описав факти ігнорування й загарбання здобутків українського музичного мистецтва Кремлем [8, с. 31–33; 36, с. 60–65] (що, втім, було дрібним і мало-значущим виступом). Водночас у змісті одного із чисел журналу «загубилися» прізвища авторів, немов символізуючи поступове нівелювання індивідуального начала, з'явилися кілька безальтернативних директив для регламентації та уніфікації творчої діяльності на місцях, а в одній з передових статей постав прообраз «залізної завіси»...

Упродовж 1927 року вийшло п'ять випусків журналу. Членами редколегії передостаннього числа значилися директор Харківської опери А. Воробйов, сільінспектор НКО А. Миколюк, завідувач Культвідділу ВУРПСу Н. Рабічев, член ВМТЛ Ю. Ткаченко, завідувач Відділу Мистецтв НКО УСРР М. Христовий. Такий склад редколегії свідчив про заміну в редагуванні часопису творчого елемента адміністративним. У двох останніх числах «Музики» місцем видання заявлено Харків, однак їх змістове наповнення розробляли в Києві [2, № 277, арк. 3].

Попри утиски, кияни продовжували будувати утопічні творчі плани, мріючи про розподіл друкованого органу Товариства на популярну «Музику» й наукові, названі на взірєць аналогічного видання Наукового

ІРИНА ШЕРЕМЕТА. МУЗИЧНА ПЕРІОДИКА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ТОВАРИСТВА...

товариства імені Шевченка, «Записки Музичного товариства ім. М. Леонтовича», що мали з'явитися наступного (1928) року [8, с. 46]. Однак у пролетарській дійсності не знайшлося місця для видання, яке пам'ятало «незнані далі» й «нечувані обрії» доби українізації. Останнє число «Музики» тихо попрощалося зі своїми читачами анонсом нового журналу «Музика – масам», що розпочав період цілковитої заідеологізованості української музичної періодики.

За п'ять років вийшло 22 випуски «Музики» (загальним обсягом майже півтори тисячі сторінок) і шість номерів восьмисторінкової «Української музичної газети». Короткий термін видання, фінансова скрута та ідеологічний натиск не применшили якісного вкладу журналу в українське культурно-мистецьке відродження 1920-х років. Часопис став кульмінаційним явищем тривалого процесу формування української фахової музичної періодики – українським виданням європейського рівня. Документування ним музичної спадщини сприяло збереженню національної ідентичності й об'єднанню українців, а наявність різнорівневих закордонних зв'язків інтегрувала вітчизняне музичне мистецтво у світовий культурний процес. «Музика» та «Українська музична газета» продемонстрували безперервність розвитку фахової музичної періодики 1920-х років і виявили потребу у вузькоспеціалізованих музично-періодичних виданнях, які охопили б різні ділянки музичного процесу.

Примітки

¹ На той час на українських землях уже існували універсальні мистецькі часописи, у яких більші чи менші відділи було присвячено музичному мистецтву, а також були спроби створення окремих спеціалізовано-музичних видань – «Ілюстрований музичний календар» (1904–1907), журнали «Артистичний вісник» (1905), «В мире искусств» (1907–1910),

«Маски» (1911), «Шлях» (1917–1919), «Музыкальный вестник» (1919), «Музичний вісник» (1921) та ін.

² Тут і далі вживання великих літер у частині власних назв відповідає тогочасному правопису.

³ Див. листи Ю. Масютина до С. Бугославського від 10.02.1925 [2, № 1588, арк. 29–31] і 12.09.1925 [2, № 1596, арк. 8].

⁴ У бібліотеці ІМФЕ зберігаються примірники, адресовані «на знак пошани і поваги» Музично-етнографічному кабінету та особисто М. Грінченку.

⁵ З листа до В. Бутвина від 2 липня 1923 року: «Музичне Тво ім. Леонтовича складає Вам глибоку та щирю подяку за Вашу жертву П'ЯТИ пудів паперу. З пошаною – Голова Президії – Ю. Михайлів. Секретар – Ол. Чапківський» [2, № 1584, арк. 10].

⁶ Обкладинка «Музики» стилістично наближена до інших графічних робіт Ю. Михайліва 1920-х років – обкладинок «Історії української музики» М. Грінченка, збірки «Поезії» Е. Верхарна, журналу «Нова громада», книжки «Ізвори» А. Турчинської тощо.

⁷ Неідентифікована установа.

⁸ У березні 1925 року прибуток від реалізації часопису становив 169 крб., а видатки на друк – 600 крб. [2, № 275, арк. 15, 17].

⁹ Уперше ідея такого розподілу журналу «Музика» з'явилася в 1923 році [2, № 303–307, арк. 4].

Джерела та література

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, ф. 36-8. од. зб. 734.
2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, ф. 50.
3. *Козицький П.* Музика масам: зміст, форми й методи масової музично-політосвітньої роботи. – Харків : ДВУ, 1928. – 69 с.
4. *Козицький П.* На полі музичному // Література. Наука. Мистецтво. – 1924. – № 44.
5. *Музика.* – 1923. – № 1.
6. *Музика.* – 1923. – № 3–5.
7. *Музика.* – 1925. – № 5–6.
8. *Музика.* – 1927. – № 4.
9. *Музика.* – 1927. – № 5–6.
10. *Сталин И.* Тов. Кагановичу и другим членам ПБ ЦК КП(б)У // *Сталин И.* Сочинения : [в 13 т.]. Москва, 1953. – Т. 8.
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 487, оп. 1, спр. 12.
12. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 1078, оп. 2, спр. 126.

SUMMARY

Muzyka magazine has been published in Kyiv during 1923–1925 and in 1927 by Mykola Leontovych All-Ukrainian Musical Society. The initial period of the magazine publication –

ІСТОРИЯ

from the first issue in 1923 to the numbers 4–6 in 1924 – has been called later as the stage of *search*, and the magazine itself is known as an *academic* and *indifferent to politics* one. The edition has become the center of musicology studies, reflecting the intensive development of all musical sciences: musical folklore, historical musicology, music theory, musical aesthetics, psychology and sociology, a set of auxiliary musical and historical disciplines. The patriotic editorial office has carried out a Ukrainian-centered information policy. Chronic lack of money has affected on the frequency of the *Muzyka* magazine publication. In spite of all the difficulties, the editorial board has adhered to the requirements of the culture of the printed edition.

In September, 1924 the Society has adopted a new ideological course *October – in Music* forcedly. The musical journal has started the *October* period of its existence. The scientific and theoretical department, dominant previously, has decreased significantly and gave way to a new place: *Musical Knowledge – to the Masses* and the *Working Masses Musical Life*. A large number of critically-journalistic publications has appeared drawing attention to the most problematic areas of musical culture, influencing on the development of performing, musical education and composing creative work directly. The magazine editors have initiated a powerful movement of music correspondents.

In order to overcome the financial loss of *Muzyka* in 1926, the editorship has decided to publish popular scientific three-month magazine and *Ukrayinska Muzychna Hazeta (Ukrainian Music Newspaper)* to help financially. For a month and a half, the biweekly publication of a critical journalistic edition has not finished with a desired commercial success. That's why the publication of both magazines has been discontinued. In 1927 the *Muzyka* has been restored, and in 1928 a new magazine *Muzyka – Masam (Music – to the Masses)* has appeared. It has started the period of the complete ideology of Ukrainian musical periodicals.

During the five years 22 issues of *Muzyka* magazine with a total volume of nearly 1,500 pages and 6 issues of the eight-page *Ukrayinska Muzychna Hazeta* have been published. The unstable period of publication, financial difficulty and ideological pressure have not diminished their qualitative contribution to the Ukrainian cultural and artistic revival of the 1920s. The magazine has become the culmination of a long process of Ukrainian professional music periodicals formation as the Ukrainian edition of the European level. Documenting the musical heritage, it has contributed to the preservation of national identity and Ukrainians unification. The presence of diverse foreign affairs has integrated the domestic musical art into the world cultural process. *Muzyka* and *Ukrayinska Muzychna Hazeta* have assured the continuous development of professional music periodicals of the 1920s and revealed the necessity of highly specialized music periodicals aimed to cover different parts of the musical process.

Keywords: Mykola Leontovych All-Ukrainian Musical Society, musical periodicals, *Muzyka* magazine, *Ukrayinska Muzychna Hazeta*, Ukrainian musical culture.